શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણિત

तत्त्व ज्ञान

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

એક મુમુક્ષુ.

શ્રી જૈન વિદ્યાવિજય પ્રેસ રીચીરોડ

અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૬૪.   સને ૧૯૦૮.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણિત.

તત્વ જ્ઞાન.

પુષ્પમાળા.

૧. રાત્રિ વ્યતીક્રમી ગઇ, પ્રભાત થયો; નિદ્રાથી મુક્ત થવા ભાવનિદ્રા ટાળવાનો પ્રયત્ન કરજો.

૨. વ્યતીત રાત્રિ અને ગઈ જીંદગી પર દૃષ્ટિ ફેરવી જાઓ.

૩. સફળ થયેલા વખતને માટે આનંદ માનો, અને આજનો દિવસ પણ સફળ કરો. નિષ્ફળ થયેલા દિવસને માટે પશ્ચાત્તાપ કરી નિષ્ફળતા વિસ્મૃત કરો.

૪. ક્ષણ ક્ષણ જતાં અનંતકાળ વ્યતીત થયો છતાં સિદ્ધિ થઇ નહીં.

૫. સફળજન્ય એકકે બનાવ તારાથી જો ન બન્યો હોય તો ફરી ફરીને શરમા.

૬. અઘટિત કૃત્યો થયાં હોય તો શરમાઇને મન, વચન, કાયાના યોગથી તે ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે.

૭. જો તું સ્વતંત્ર હોય તો સંસાર–સમાગમે તારા આજના દિવસના નીચે પ્રમાણે ભાગ પાડ.

૧ પ્રહર—ભક્તિકર્તવ્ય.
૧ પ્રહર—ધર્મકર્તવ્ય.
૧ પ્રહર—આહારપ્રયોજન.
૧ પ્રહર—વિદ્યાપ્રયોજન.
૨ પ્રહર—નિદ્રા.
૨ પ્રહર—સંસારપ્રયોજન.

―――
૮

૮. જો તું ત્યાગી હોય તો ત્વચા વગરની વનિતાનું સ્વરૂપ વિચારીને સંસાર ભણી દૃષ્ટિ કરજે.

૯. જો તને ધર્મનું અસ્તિત્વ અનુકૂળ ન આવતું હોય તો નીચે કહું છું તે વિચારી જજે.
જે સ્થિતિ ભોગવે છે, તે શા પ્રમાણથી?

આવતી કાલની વાત શા માટે જાણી શકતો નથી?
તું જે ઇચ્છે છે તે શા માટે મળતું નથી?
ચિત્રવિચિત્રતાનું પ્રયોજન શું છે?

૧૦. જો તને અસ્તિત્વ પ્રમાણભૂત લાગતું હોય અને તેના મૂળતત્ત્વની આશંકા હોય તો નીચે કહું છું. સર્વ પ્રાણીમાં સમદૃષ્ટિ,—

૧૧. કિંવા, કોઈ પ્રાણીને જીવિત રહિત કરવું નહીં, ગજા ઉપરાંત તેનાથી કામ લેવું નહીં.

૧૨. કિંવા, સત્પુરૂષો જે રસ્તે ચાલ્યા તે.

૧૩. મૂળતત્ત્વમાં ક્યાંય ભેદ નથી, માત્ર દૃષ્ટિમાં ભેદ છે; એમ ગણી આશય સમજી પવિત્ર ધર્મમાં પ્રવર્તન કરજે.

૧૪. તું ગમે તે ધમ માનતો હોય તેનો મને પક્ષપાત નથી, માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે જે રાહથી સંસારમળ નાશ થાય તે ભક્તિ, તે ધર્મ અને તે સદાચારને તું સેવજે.

૧૫. ગમે તેટલો પરતંત્ર હો તોપણ મનથી પવિત્રતાને વિસ્મરણ કર્યા વગર આજનો દિવસ રમણીય કરજે.

૧૬. આજે જો તું દુષ્કૃતમાં દોરાતો હો તો મરણને સ્મર.

૧૭ તારા દુઃખ સુખના બનાવોની નોંધ આજે કોઇને દુઃખ આપવા તત્પર થાય તો સંભારી જા.

૧૮. રાજા હો કે રંક હો–ગમે તે હો, પરંતુ આ વિચાર વિચારી સદ્દાચાર ભણી આવજો કે આ કાયાનાં પુદ્દળ થોડા વખતને માટે માત્ર સાડાત્રણ હાથ ભૂમિ માંગનાર છે.

૧૯. તું રાજા હો તો ફીકર નહીં, પણ પ્રમાદ ન કર, કારણ નીચમાં નીચ, અધમમાં અધમ, વ્યભિચારનો, ગર્ભપાતનો, નિર્વંશનો, ચંડાલનો, કસાઇનો અને વેસ્યાનો એવો કણ તું ખાય છે. તો પછી ?

૨૦. પ્રજાનાં દુઃખ, અન્યાય, કર એને તપાસી જઇ આજે ઓછાં કર. તું પણ હે રાજા! કાળને ઘેર આવેલો પરૂણો છે.

૨૧. વકીલ હોતો એથી અર્ધા વિચારને મનન કરી જજે.

૨૨. શ્રીમંત હો તો પૈસાના ઉપયોગને વિચારજે. રળવાનું કારણ આજે શોધીને કહેજે.

૨૩. ધાન્યાદિકમાં વ્યાપારથી થતી અસંખ્ય હિંસા સંભારી ન્યાયસંપન્ન વ્યાપારમાં આજે તારૂં ચિત્ત ખેંચ.

૨૪. જો તું કસાઇ હોય તો તારા જીવના સુખનો વિચાર કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૨૫. જો તું સમજણો બાલક હોય તો વિદ્યા ભણી અને આજ્ઞા ભણી દૃષ્ટિ કર.

૨૬. જો તું યુવાન હોય તો ઉદ્યમ અને બ્રહ્મચર્ય ભણી દૃષ્ટિ કર.

૨૭. જો તું વૃદ્ધ હોય તો મોત ભણી દૃષ્ટિ કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૨૮. જો તું સ્ત્રી હોય તો તારા પતિ પ્રત્યેની ધર્મકરણીને સંભાર;—દોષ થયા હોય તેની ક્ષમા યાચ અને કુટુંબ ભણી દૃષ્ટિ કર.

૨૯. જો તું કવિ હોય તો અસંભવિત પ્રશંસાને સંભારી જઇ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૦. જો તું કૃપણ હોય તો,—

૩૧. જો તું અમલમસ્ત હોય તો નેપોલિયન બો-
નાપાર્ટનું બન્ને સ્થિતિથી સ્મરણ કર.

૩૨. ગઇ કાલે કોઇ કૃત્ય અપૂર્ણ રહ્યું હોય
પૂર્ણ કરવાનો સુવિચાર કરી આજના દિવસ-
માં પ્રવેશ કર.

૩૩. આજે કોઇ કૃત્યનો આરંભ કરવા ધારતો હો
તો વિવેકથી સમય, શક્તિ અને પરિણામને
વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૪. પગ મૂકતાં પાપ છે, જોતાં ઝેર છે, અને મા-
થે મરણ રહ્યું છે; એ વિચારી આજના દિ-
વસમાં પ્રવેશ કર.

૩૫. અઘોર કર્મ કરવામાં આજે તારે પડવું હોય
તો રાજપુત્ર હો તોપણ ભિક્ષાચરી માન્ય ક-
રી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૬. ભાગ્યશાળી હો તો તેના આનંદમાં બીજાને
ભાગ્યશાળી કરજે, પરંતુ દુર્ભાગ્યશાલી હો
તો અન્યનું બુરૂં કરતાં રોકાઇ આજના દિ-
વસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૭. ધર્માચાર્ય હો તો તારા અનાચાર ભણી ક-

ટાક્ષ દૃષ્ટિ કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૮. અનુચર હો તો પ્રિયમાં પ્રિય એવા શરીરના નિભાવનાર તારા અધિરાજની નિમકહલાલી ઇચ્છી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૯. દુરાચારી હો તો તારી આરોગ્યતા, ભય, પરતંત્રતા, સ્થિતિ અને સુખ એને વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૦. દુઃખી હો તો આજીવિકા (આજની) જેટલી આશા રાખી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૧. ધર્મકરણીનો અવશ્ય વખત મેળવી આજની વ્યવહારસિદ્ધિમાં તું પ્રવેશ કરજે.

૪૨. કદાપિ પ્રથમ પ્રવેશે અનુકૂળતા ન હોય તોપણ રોજ જતા દિવસનું સ્વરૂપ વિચારી આજે ગમે ત્યારે પણ તે પવિત્ર વસ્તુનું મનન કરજે.

૪૩. આહાર, વિહાર, નિહાર એ સંબંધીની તારી પ્રક્રિયા તપાસી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૪. તું કારીગર હો તો આળસનો અને શક્તિ-

ના ગેરઉપયોગનો વિચાર કરી જઇ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૫. તું ગમે તે ધંધાર્થી હો, પરંતુ આજીવિકાર્થે અન્યાયસંપન્ન દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ નહીં.

૪૬. એ સ્મૃતિ ગ્રહણુ કર્યા પછી શૌચક્રિયાયુક્ત થઇ ભગવદ્‌ભક્તિમાં લીન થઈ ક્ષમાપના યાચ.

૪૭. સંસારપ્રયોજનમાં જો તું તારા હિતને અર્થે અમુક સમુદાયનું અહિત કરી નાખતો હો તો, અટકજે.

૪૮. જુલમીને, કામીને, અનાડીને ઉત્તેજન આપતો હો તો અટકજે.

૪૯. ઓછામાં ઓછો પણુ અર્ધ પ્રહર ધર્મકર્ત્તવ્ય અને વિદ્યાસંપત્તિમાં ગાળ્ય ગણુજે.

૫૦. જીંદગી ટૂંકી છે, અને જંજાળ લાંબી છે, માટે જંજાળ ટૂંકી કર તો સુખરૂપે જીંદગી લાંબી લાગશે.

૫૧. સ્રી, પુત્ર, કુટુંબ, લક્ષ્મી ઇત્યાદિ બધાં સુખ તારે ઘેર હોય તોપણુ એ સુખમાં ગૌણુતા-

એ દુઃખ રહ્યું છે, એમ ગણી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૫૨. પવિત્રતાનું મૂળ સદાચાર છે.

૫૩. મન તુરંગી થઈ જતું જાળવવાને,—

૫૪. વચન શાંત, મધુર, કોમળ, સત્ય અને શૌચ બોલવાની સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા લઇ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૫૫. કાયા મળમૂત્રનું અસ્તિત્વ છે, તે માટે "હું આ શું અયોગ્ય પ્રયોજન કરી આનંદ માનું છું?" એમ આજે વિચારજે.

૫૬. તારે હાથે કોઇની આજીવિકા આજે તૂટવાની હોય તો,—

૫૭. આહારક્રિયામાં હવે તેં પ્રવેશ કર્યો. મિતાહારી અકબર સર્વોત્તમ બાદશાહ ગણાયો.

૫૮. જો આજે દિવસે તને સુવાનું મન થાય, તો તે વખતે ઇશ્વિરભક્તિપરાયણ થજે, કે સત્શાસ્ત્રનો લાભ લઈ લેજે.—

૫૯. હું સમજું છું કે એમ થવું દુર્ઘટ છે. તો પણ અભ્યાસ સર્વનો ઉપાય છે.

૬૦. ચાલ્યું આવતું વૈર આજે નિર્મૂળ કરાય તો ઉત્તમ, નહીં તો તેની સાવચેતી રાખજે.

૬૧. તેમ નવું વૈર વધારીશ નહીં, કારણ વૈર કરી કેટલા કાળનું સુખ ભોગવવું છે ? એ વિચાર તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કરે છે.

૬૨. મહારંભી—હિંસાયુક્ત—વ્યાપારમાં આજે પડવું પડતું હોય તો અટકજે.

૬૩. બહોળી લક્ષ્મી મળતાં છતાં આજે અન્યાયથી કોઇનો જીવ જતો હોય તો અટકજે.

૬૪. વખત અમૂલ્ય છે—એ વાત વિચારી આજના દિવસની ૨૧૬૦૦ વિપળનો ઉપયોગ કરજે.

૬૫. વાસ્તવિક સુખ માત્ર વિરાગમાં છે માટે જંજાળમોહિનીથી આજે અભ્યંતરમોહિની વધારીશ નહીં.

૬૬. નવરાશનો દિવસ હોય તો આગળ કહેલી સ્વતંત્રતા પ્રમાણે ચાલજે.

૬૭. કોઇ પ્રકારની નિરપાપી ગમ્મત કિંવા અન્ય કંઇ નિષ્પાપી સાધન આજની આનંદનીયતાને માટે શોધજે.

૬૮. સુયોજક કૃત્ય કરવામાં દોરાવું હોય તો વિલંબ કરવાનો આજનો દિવસ નથી, કારણ આજ જેવો મંગળદાયક દિવસ બીજો નથી.

૬૯. અધિકારી હો તોપણ પ્રજાહિત ભૂલીશ નહીં, કારણ જેનું (રાજાનું) તું લુણ ખાય છે, તે પણ પ્રજાના માનીતા નોકર છે.

૭૦. વ્યવહારિક પ્રયોજનમાં પણ ઉપયોગપૂર્વક વિવેકી રહેવાની સત્પ્રતિજ્ઞા લઈ આજના દિવસમાં વર્તજે.

૭૧. સાયંકાળ થયા પછી વિશેષ શાન્તિ લેજે.

૭૨. આજના દિવસમાં આટલી વસ્તુને બાધ ન આણાય તોજ વાસ્તવિક વિચક્ષણતા ગણાય:

૧ આરોગ્યતા. ૨ મહત્તા.

૩ પવિત્રતા. ૪ ફરજ.

૭૩. જો આજે તારાથી કોઈ મહાન્ કામ થતું હોય તો તારાં સર્વ સુખનો ભોગ પણ આપી દેજે.

૭૪. કરજ એ નીચ રજ (ક+રજ) છે, કરજ

એ યમના હાથથી નીપજેલી વસ્તુ છે, (કરજ) કર એ રાક્ષસી રાજાના જુલમી કરને ધરાવનાર છે. એ હોય તો આજે ઉતારજે, અને નવું કરતાં અટકજે.

૭૫. દિવસ સંબંધી કૃત્યનો ગણિત ભાગ હવે જોઈ જા.

૭૬. સવારે સ્મૃતિ આપી છે, છતાં કંઇ અયોગ્ય થયું હોય તો પશ્ચાત્તાપ કર અને શિક્ષા લે.

૭૭. કંઇ પરોપકાર, દાન, લાભ કે અન્યનું હિત કરીને આવ્યો હો તો આનંદ માની નિરભિમાની રહે.

૭૮. જાણતાં અજાણતાં પણ વિપરીત થયું હોય તો હવે તે માટે અટકજે.

૭૯. વ્યવહારનો નિયમ રાખજે અને નવરાશે સંસારની નિવૃત્તિ શોધજે.

૮૦. આજ જેવો ઉત્તમ દિવસ ભોગવ્યો, તેવી તારી જીંદગી ભોગવવાને માટે તું આનંદિત થા તો જ આ૦

૮૧. આજ જે પળે તું મારી કથા મનન કરે

છે, તે જ તારૂં આયુષ્ય સમજી સદ્વૃત્તિમાં દોરાજે.

૮૨. સત્પુરૂષ વિદૂરના કહ્યા પ્રમાણે આજે એવું કૃત્ય કરજે કે રાત્રે સુખે સુવાય.

૮૩. આજનો દિવસ સોનેરી છે, પવિત્ર છે—કૃત કૃત્ય થવારૂપ છે, એમ સત્પુરૂષોએ કહ્યું છે; માટે માન્ય કર.

૮૪. જેમ બને તેમ આજના દિવસ સંબંધી, સ્વપત્નિ સંબંધી પણ વિષયાસક્ત ઓછો રહેજે આત્મિક અને શારીરિક શક્તિની દિવ્યતાનું તે મૂળ છે. જ્ઞાનીઓનું એ અનુભવ સિદ્ધ વચન છે.

૮૫. તમાકુ. સુંઘવા જેવું નાનું વ્યસન પણ હોય તો આજે પૂર્ણ કર.—(૦) નવિન વ્યસન કરતાં અટક.

૮૬. દેશકાલ, મિત્ર એ સઘળાંનો વિચાર સર્વ મનુષ્યે આ પ્રભાતમાં સ્વશાન્તિ અર્થે કરવો ઉચિત છે.

૮૭. આજે કેટલા સત્પુરૂષોનો સમાગમ થયો

આજે વાસ્તવિક આનંદસ્વરૂપ શું થયું ? એ ચિંતવન વિરલા પુરૂષો કરે છે.

૮૮. આજે તું ગમે તેવા ભયંકર પણ ઉત્તમ કૃત્યમાં તત્પર હો તો નાહિમ્મત થઇશ નહીં.

૮૯. શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ, કરૂણામય પરમેશ્વરની ભક્તિ એ આજનાં તારા સત્કૃત્યનું જીવન છે.

૯૦. તારૂં, તારા કુટુંબનું, મિત્રનું, પુત્રનું, માતાપિતાનું, ગુરૂનું, વિદ્વાનનું, સત્પુરૂષનું યથાશક્તિ હિત, સન્માન, વિનય, લાભનું કર્ત્તવ્ય થયું હોય તો આજના દિવસની તે સુગંધ છે.

૯૧. જેને ઘેર આ દિવસ ક્લેશ વગરનો, સ્વચ્છતાથી, શૌચતાથી, સંપથી, સંતોષથી, સૌમ્યતાથી, સ્નેહથી, સભ્યતાથી, સુખથી જશે તેને ઘેર પવિત્રતાનો વાસ છે.

૯૨. કુશલ અને કહ્યાગરા પુત્રો, આજ્ઞાવલંબની ધર્મયુક્ત અનુચરો, સદ્ગુણી સુંદરી, સંપીલું કુટુંબ, સત્પુરૂષ જેવી પોતાની દશા જે પુરૂષની હશે તેનો આજનો દિવસ આપણે સઘળાને વંદનીય છે.

૯૩. એ સર્વ લક્ષણસંયુક્ત થવા જે પુરૂષ વિચક્ષણતાથી પ્રયત્ન કરે છે, તેનો દિવસ આપણને માનનીય છે.

૯૪. એથી પ્રતિભાવવાળું વર્તન જ્યાં મચી રહ્યું છે, તે ઘર આપણી કટાક્ષ દૃષ્ટિની રેખા છે.

૯૫. ભલે તારી આજીવિકા જેટલું તું પ્રાપ્ત કરતો હો, પરંતુ નિરૂપાધિમય હોય તો ઉપાધિમય પેલું રાજસુખ ઇચ્છી તારો આજનો દિવસ અપવિત્ર કરીશ નહીં.

૯૬. કોઇએ તને કડવું કથન કહ્યું હોય તે વખતમાં સહનશીલતા-નિરૂપયોગી પણ;

૯૭. દિવસની ભૂલને માટે રાત્રે હસજે, પરંતુ તેવું હસવું ફરીથી ન થાય તે લક્ષમાં રાખજે.

૯૮. આજે કંઇ બુદ્ધિપ્રભાવ વધાર્યો હોય, આત્મિક શક્તિ ઉજવાળી હોય, પવિત્ર કૃત્યની વૃદ્ધિ કરી હોય તો તે,—

૯૯. અયોગ્ય રીતે આજે તારી કોઇ શક્તિનો ઉપયોગ કરીશ નહીં;—મર્યાદલોપનથી કરવો પડે તો પાપભીરૂ રહેજે.

૧૦૦. સરળતા એ ધર્મનું બીજસ્વરૂપ છે. પ્રજ્ઞાએ કરી સરળતા સેવાઈ હોય તો આજનો દિવસ સર્વોત્તમ છે.

૧૦૧. બાઈ, રાજપત્નિ હો કે દિનજનપત્નિ હો, પરંતુ મને તેની કંઈ દરકાર નથી. મર્યાદાથી વર્તતી મેં તો શું પણ પવિત્ર જ્ઞાનીઓએ પ્રશંસી છે.

૧૦૨. સદ્‌ગુણથી કરીને જો તમારા ઉપર જગત્‌નો પ્રશસ્ત મોહ હશે તો હે બાઇ! તમને હું વંદન કરૂં છું.

૧૦૩. બહુમાન, નમ્રભાવ, વિશુદ્ધ અંતઃકરણથી પરમાત્માના ગુણ સંબંધી ચિંતવન—શ્રવણ-મનન, કીર્તન, પૂજા—અર્ચા એ જ્ઞાની પુરૂષોએ વખાણ્યાં છે, માટે આજનો દિવસ શોભાવજો.

૧૦૪. સત્‌શીલવાન સુખી છે. દુરાચારી દુઃખી છે. એ વાત જો માન્ય ન હોય તો અત્યારથી તમે લક્ષ રાખી તે વાત વિચારી જુઓ.

૧૦૫. આ સઘળાંનો સહેલો ઉપાય આજે કહી દઉં

કર્યું કે દોષને ઓળખી દોષને ટાળવા.

૧૦૬.

૧૦૭.

૧૦૮. લાંબી ટૂંકી કે અનનુક્રમ ગમે તે સ્વરૂપે આ મારી કહેલી, પવિત્રતાનાં પુષ્પોથી છવાયલી માળા પ્રભાતના વખતમાં, સાયંકાળે અને અન્ય અનુકૂળ નિવૃત્તિએ વિચારવાથી મંગળદાયક થશે. વિશેષ શું કહું ?

વચનામૃત.

૧. આતો અખંડ સિદ્ધાંત માનજો કે સંયોગ, વિયોગ, સુખ, દુઃખ, ખેદ, આનંદ, અણરાગ, અનુરાગ ઇત્યાદિ યોગ કોઈ વ્યવસ્થિત કારણને લઇને રહ્યાં છે.

૨. એકાંત ભાવી કે એકાંત ન્યાયદોષને સન્માન ન આપજો.

૩. કોઈનો પણ સમાગમ કરવો યોગ્ય નથી છતાં જ્યાં સુધી તેવી દશા ન થાય ત્યાં સુધી સત્પુરૂષનો સમાગમ અવશ્ય સેવવો ઘટેછે.

૪. કોઇને અંતઃકરણ આપશો નહીં. આપો તેનાથી ભિન્નતા રાખશો નહીં; ભિન્નતા રાખો ત્યાં અંતઃકરણ આપ્યું તે ન આપ્યા સમાન છે.

૫. એક ભોગ ભોગવે છે છતાં કર્મની વૃદ્ધિ નથી કરતો, અને એક ભોગ નથી ભોગવતો છતાં કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે; એ આશ્ચર્યકારક પણ સમજવા યોગ્ય કથન છે.

૬. યોગાનુયોગે બનેલું કૃત્ય બહુ સિદ્ધિને આપે છે.

૭. આપણે જેનાથી પટંતર પામ્યા તેને સર્વસ્વ અર્પણ કરતાં અટકશો નહીં.

૮. લોકાપવાદ સહન કરવા કે જેથી તે જ લોકો પોતે કરેલા અપવાદનો પુનઃ પશ્ચાત્તાપ કરે.

૯. હજારો ઉપદેશવચનો સાંભળવા કરતાં તેમાંનાં થોડાં વચનો પણ વિચારવાં તે વિશેષ કલ્યાણકારી છે.

૧૦. નિયમથી કરેલું કામ ત્વરાથી થાય છે, ધારેલી સિદ્ધિ આપે છે; આનંદના કારણરૂપ થઈ પડે છે.

૧૧. જ્ઞાનીઓએ એકત્ર કરેલા અદ્દભુત નિધિના ઉપભોગી થાઓ.

૧૨. સ્ત્રીજાતિમાં જેટલું માયાકપટ છે તેટલું ભોળાપણું પણ છે.

૧૩. પઠન કરવા કરતાં મનન કરવા ભણી બહુ લક્ષ આપજો.

૧૪. મહાપુરૂષનાં આચરણ જોવા કરતાં તેનું અંતઃકરણ જોવું એ વધારે પરીક્ષા છે.

૧૫. વચનસપ્તશતી પુનઃ પુનઃ સ્મરણમાં રાખો.

૧૬. મહાત્મા થવું હોય તો ઉપકારબુદ્ધિ રાખો, સત્પુરૂષના સમાગમમાં રહો, આહાર, વિહારાદિમાં અલુબ્ધ અને નિયમિત રહો; સત્શાસ્ત્રનું મનન કરો, ઉંચી શ્રેણીમાં લક્ષ રાખો.

૧૭. એક્કે ન હોય તો સમજીને આનંદ રાખતાં શીખો.

૧૮. વર્ત્તનમાં બાલક થાઓ, સત્યમાં યુવાન થાઓ, જ્ઞાનમાં વૃદ્ધ થાઓ.

૧૯. રાગ કરવો નહીં, કરવો તો સત્પુરૂષ પર કરવો દ્વેષ કરવો નહીં, કરવો તો કુશીલ પર કરવો.

૨૦. અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અને અનંત વીર્ય-
થી અભેદ એવા આત્માનો એક પળ પણ
વિચાર કરો.

૨૧. મનને વશ કર્યું તેણે જગતને વશ કર્યું.

૨૨. આ સંસારને શું કરવો. અનંત વાર થયેલી
માને આજે સ્ત્રીરૂપે ભોગવીએ છીએ.

૨૩. નિર્ગ્રંથતા ધારણ કરતાં પહેલાં પૂર્ણ વિચાર
કરજો; એ લઇને ખામી આણવા કરતાં
અલ્પારંભી થજો.

૨૪. સમર્થ પુરૂષો કલ્યાણનું સ્વરૂપ પોકારી પો-
કારીને કહી ગયા; પણ કોઇ વિરલાને જ
તે યથાર્થ સમજાયું.

૨૫. સ્ત્રીના સ્વરૂપ પર મોહ થતો અટકાવવાને
વગર ત્વચાનું તેનું રૂપ વારંવાર ચિંતવવા
યોગ્ય છે.

૨૬. કુપાત્ર પણ સત્પુરૂષના મુકેલા હસ્તથી પાત્ર
થાય છે. જેમ છાશથી શુદ્ધ થયેલો સોમલ
શરીરને નિરોગી કરે છે.

૨૭. આત્માનું સત્યસ્વરૂપ એક શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ-

મય છે, છતાં ભ્રાંતિથી ભિન્ન ભાસે છે. જેમ ત્રાંસી આંખ કરવાથી ચંદ્ર બે દેખાય છે.

૨૮. યથાર્થ વચન ગ્રહવામાં દંભ રાખશો નહીં, કે આપનારનો ઉપકાર ઓળવશો નહીં.

૨૯. અમે બહુ વિચાર કરીને આ મૂળતત્ત્વ શોધ્યું છે કે,—"ગુપ્ત ચમત્કાર જ સૃષ્ટિના લક્ષમાં નથી."

૩૦. રડાવીને પણ બચ્ચાંના હાથમાં રહેલો સોમલ લઈ લેવો.

૩૧. નિર્મળ અંતઃકરણથી આત્માનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે.

૩૨. જ્યાં 'હું' માને છે ત્યાં 'તું' નથી, જ્યાં 'તું' માને છે ત્યાં 'હું' નથી.

૩૩. હે જીવ ! હવે ભોગથી શાંત થા, શાંત. વિચાર તો ખરો કે એમાં કયું સુખ છે ?

૩૪. બહુ કંટાળીને સંસારમાં રહીશ નહીં.

૩૫. સત્જ્ઞાન અને સત્શીળને સાથે દોરજે.

૩૬. એકથી મૈત્રી કરીશ નહીં. કર તો આખા જગતથી કરજે.

૩૭. મહા સૌંદર્યથી ભરેલી દેવાંગનાના ક્રીડા વિલાસ નિરીક્ષણુ કરતા છતાં જેના અંતઃકરણુમાં કામથી વિશેષ વિશેષ વિરાગ છૂટે છે તેને ધન્ય છે.

૩૮. તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર છે.

૩૯. ભોગના વખતમાં યોગ સાંભરે એ હળુકર્મિનું લક્ષણુ છે.

૪૦. આટલું હોય તો હું મોક્ષની ઇચ્છા કરતો નથી; આખી સૃષ્ટિ સત્શીળને સેવે, નિયમિત આયુષ્ય, નિરોગી શરીર, અચળ પ્રેમી પ્રેમદા, આજ્ઞાંકિત અનુચર, કુળદીપક પુત્ર, જીવન પર્યંત બાલ્યાવસ્થા, આત્મતત્ત્વનું ચિંતવન.

૪૧. એમ કોઈ કાળે થવાનું નથી, માટે હું તો મોક્ષને જ ઇચ્છું છું.

૪૨. સૃષ્ટિ સર્વ અપેક્ષાએ અમર થશે ?

૪૩. શુકલ નિર્જનાવસ્થાને હું બહુ માન્ય કરૂં છું.

૪૪. સૃષ્ટિલીલામાં શાંતભાવથી તપશ્ચર્યા કરવી એ પણુ ઉત્તમ છે.

૪૫. એકાંતિક કથન કથનાર જ્ઞાની ન કહી શકાય.

૪૬. શુક્લ અંતઃકરણ વિના મારાં કથનોને કોણ દાદ આપશે ?

૪૭. જ્ઞાતપુત્ર ભગવાનના કથનની જ બલિહારી છે.

૪૮. દેવ દેવીની તુષમાનતાને શું કરીશું ? જગત-ની તુષમાનતાને શું કરીશું ? તુષમાનતા સત્પુરૂષની ઇચ્છો.

૪૯. હું સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા છું.

૫૦. એમ સમજો કે તમે તમારા આત્માના હિત માટે પ્રવર્ત્તવાની અભિલાષા રાખતા છતાં એથી નિરાશા પ્રાપ્ત થઈ તો તે પણ તમારૂં આત્મહિત જ છે.

૫૧. તમારા શુભ વિચારમાં પાર પડો; નહીં તો, સ્થિર ચિત્તથી પાર પડ્યા છો એમ સમજો.

૫૨. જ્ઞાનીઓ અંતરંગ ખેદ અને હર્ષથી રહિત હોય છે.

૫૩. જ્યાંસુધી તે તત્ત્વ પ્રાપ્તિ નહીં થાય ત્યાં સુધી મોક્ષની તાત્પર્યતા મળશે નહીં.

૫૪. સંસારરૂપી કુટુંબને ઘેર આપણો આત્મા પ-રૂણા દાખલ છે.

૫૫. એજ ભાગ્યશાલી, જે દુર્ભાગ્યશાલીની દયા ખાય છે.

૫૬. શુભ દ્રવ્ય એ શુભ ભાવનું નિમિત્ત મહર્ષિયો કહે છે.

૫૭. સ્થિર ચિત્ત કરીને ધર્મ અને શુક્લ ધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરો.

૫૮. પરિગ્રહની મૂર્છા પાપનું મૂળ છે.

૫૯. જે કૃત્ય કરવા વખતે વ્યામોહસંયુક્ત ખેદમાં છો, અને પરિણામે પણ પસ્તાઓ છો, તો તે કૃત્યને પૂર્વકર્મનો દોષ જ્ઞાનીઓ કહે છે.

૬૦. જડભરત અને જનક વિદેહીની દશા મને પ્રાપ્ત થાઓ.

૬૧. સત્પુરૂષના અંતઃકરણે આચર્યો, કિંવા કહ્યો તે ધર્મ.

૬૨. અંતરંગ મોહગ્રંથી જેની ગઇ તે પરમાત્મા છે.

૬૩. વ્રત લઇને ઉલ્લાસિત પરિણામે ભાંગશો નહીં.

૬૪. એક નિષ્ઠાએ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધતાં તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

૬૫. ક્રિયા એ કર્મ, ઉપયોગ એ ધર્મ, પરિણામ

એ બંધ, ભૂલ એ મિથ્યાત્વ, શોકને સંભા-
રશો નહીં; આ ઉત્તમ વસ્તુ જ્ઞાનીઓએ
મને આપી.

૬૬. જગત્ જેમ છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ
જુઓ.

૬૭. શ્રીગૌતમને ચારવેદ પઠન કરેલા જોવાને શ્રીમત્
મહાવીર સ્વામીએ સમ્યક્નેત્ર આપ્યાં હતાં.

૬૮. ભગવતીમાં કહેલી પુદ્‌ગલ નામના પરિવ્રાજક
ની કથા તત્વજ્ઞાનીઓનું કહેલું સુંદર રહસ્ય છે.

૬૯. વીરનાં કહેલાં શાસ્ત્રોમાં સોનેરી વચનો છૂટક
છૂટક અને ગુપ્ત છે.

૭૦. સમ્યક્નેત્ર પામીને તમે ગમે તે ધર્મશાસ્ત્ર
વિચારો તોપણ આત્મહિત પ્રાપ્ત થશે.

૭૧. કુદરત, આ તારો પ્રબલ અન્યાય છે કે,
મારી ધારેલી નીતિએ મારો કાલ વ્યતીત
કરાવતી નથી! (કુદરત તે પૂર્વકર્મ).

૭૨. માણસ પરમેશ્વર થાય છે એમ, જ્ઞાનીઓ
કહે છે.

૭૩. ઉત્તરાધ્યયન નામનું જૈનસૂત્ર તત્ત્વદ્રષ્ટિએ પુનઃ પુનઃ અવલોકો.

૭૪. જીવતાં મરાય તો ફરી મરવું ન પડે. એવું મરણ ઇચ્છિવા યોગ્ય છે.

૭૫. કૃતઘ્નતા જેવો એકકે મહા દોષ મને લાગતો નથી.

૭૬. જગત્માં માન ન હોત તો અહીં જ મોક્ષ હોત !

૭૭. વસ્તુને વસ્તુગતે જુઓ.

૭૮. ધર્મનું મૂળ વિનય છે.

૭૯. તેનું નામ વિદ્યા કે જેનાથી અવિદ્યા પ્રાપ્ત ન થાય.

૮૦. વીરના એક વાક્યને પણ સમજો.

૮૧. અહંપદ, કૃતઘ્નતા, ઉત્સૂત્રપરૂપણા, અવિવેક ધર્મ એ માઠી ગતિનાં લક્ષણો છે.

૮૨. દેહ અને દેહાર્થમમત્વ એ મિથ્યાત્વ લક્ષણ છે.

૮૩. અભિનિવેશના ઉદયમાં ઉત્સૂત્ર પરૂપણા ન થાય તેને, હું મહા ભાગ્ય જ્ઞાનીઓના કહેવાથી કહું છું.

૮૪. સ્યાદ્વાદ શૈલીએ જોતાં કોઈ મત અસત્યનથી.

૮૫. સ્વાદનો ત્યાગ એ આહારનો ખરો ત્યાગ જ્ઞાનીઓ કહે છે.

૮૬. અભિનિવેશ જેવું એકકે પાખંડ નથી.

૮૭. આ કાલમાં આટલું વધ્યું:—ઝાઝા મત, ઝાઝા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, ઝાઝી માયા અને ઝાઝા પારગ્રહવિશેષ.

૮૮. આખા જગતના શિષ્ય થવારૂપ દ્રષ્ટિ જેણે વેદી નથી તે સદ્ગુરૂ થવાને યોગ્ય નથી.

૮૯. કોઈ પણ શુદ્ધાશુદ્ધ ધર્મકરણી કરતો હોય તો તેને કરવા દો.

૯૦ આત્માનો ધર્મ આત્મા જ છે.

૯૧. મહાવીરે જે જ્ઞાનથી આ જગતને જોયું છે તે જ્ઞાન, સર્વ આત્મામાં છે, પણ આવિર્ભાવ કરવો જોઇએ.

૯૨. બહુ છકી જાઓ તોપણ મહાવીરની આજ્ઞા તોડશો નહીં. ગમે તેવી શંકા થાય તોપણ મારી વતી વીરને નિઃશંક ગણજો.

૯૩. પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું ધ્યાન યોગીઓએ અવ-

સ્ય સ્મરવું જ્યાદ્રએ કારએ. નિઃ૦ એ નાગની છત્રછાયા વેળાનો પાર્શ્વનાથ ઓર હતો !

૯૪. પવિત્ર પુરૂષોની કૃપાદ્રષ્ટિ એ જ સમ્યક્ દર્શન છે.

૯૫. ભર્તૃહરીએ કરેલો ત્યાગ વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચારતાં ઘણી ઉર્ધ્વજ્ઞાનદશા થતાં સુધી વર્ત્તે છે.

૯૬. શિથિલ બંધદ્રષ્ટિથી નીચે આવીને જ વિખેરાઇ જાય. (જો નિર્જરામાં આવે તો —)

૯૭. સત્પુરૂષો કહેતા નથી, કરતા નથી; છતાં તેની સત્પુરૂષતા નિર્વિકાર મુખમુદ્રામાં રહી છે.

૯૮. સંસ્થાનવિચયધ્યાન પૂર્વધારીઓને પ્રાપ્ત થતું હશે એમ માનવું યોગ્ય લાગે છે. તમે પણ તેને ધ્યાવન કરો.

૯૯. આત્મા જેવો કોઇ દેવ નથી.

૧૦૦. કોણ ભાગ્યશાળી ? "અવિરતી સમ્યક્દ્રષ્ટિ કે વિરતી ?"

૧૦૧. કોઇની આજીવિકા તોડશો નહીં.

૧. સતપુરૂષનાં ચરણનો ઇચ્છક,—
૨. સદૈવ સૂક્ષ્મ બોધનો અભિલાષી,—
૩. ગુણ પર પ્રશસ્ત ભાવ રાખનાર,—
૪. બ્રહ્મવ્રતમાં પ્રીતિ રાખનાર,—
૫. જ્યારે સ્વદોષ દેખે ત્યારે તેને છેદવાનો ઉપયોગ રાખનાર,—
૬. ઉપયોગથી એક પગ પણ ભરનાર,—
૭. એકાંત વાસને વખાણનાર,—
૮. તિર્થાદિ પ્રવાસનો ઉછરંગી,—
૯. આહાર, વિહાર, નિહારનો નિયમી,—
૧૦. પોતાની ગુરૂતા દબાવનાર,—

—એવો કોઇ પણ પુરૂષ તે મહાવીરના બોધને પાત્ર છે, સમ્યક્દશાને પાત્ર છે.

હે જીવ! ભૂલમાં તને સત્ય કહું છું.
ભ્રમા મા તને હિત કહું છું.
આ મારૂં છે એવા ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાયે ન કર.
આ તેનું છે એમ માની ન બેસ.

આ માટે આમ કરવું છે, એ ભવિષ્યનિર્ણય ન કરી રાખ.

આ માટે આમ ન થયું હોત તો સુખ થાત એમ સ્મરણ ન કર.

આટલું આ પ્રમાણે હોય તો સારૂં એમ આગ્રહ ન કરી રાખ.

આણે મારા પ્રતિ અનુચિત કર્યું એવું સંભારતાં ન શીખ.

આણે મારા પ્રતિ ઉચિત કર્યું એવું સ્મરણ ન રાખ.

આ મને અશુભ નિમિત્ત છે, એવો વિકલ્પ ન કર.

આ મને શુભ નિમિત્ત છે, એવી દ્રઢતા માની ન બેસ.

આ ન હોત તો હું બંધાત નહીં, એમ અચળ વ્યાખ્યા નહીં કરીશ.

પૂર્વકર્મ બળવાન છે માટે આ બધો પ્રસંગ મળી આવ્યો, એવું એકાંતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં.

પુરૂષાર્થનો જય ન થયો, એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં.

બીજાના દોષે તને બંધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમિત્ત પણ બીજાને દોષ કરતો ભૂલાવ. તારે દોષે તને બંધન છે. એ સંતની પહેલી શિક્ષા છે.

તારો દોષ એટલો જ કે અન્યને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને ભૂલી જવું.

એ બધામાં તારી લાગણી નથી, માટે જુદે જુદે સ્થળે તેં સુખની કલ્પના કરી છે. હે મૂઢ! એમ ન કર. એ તને તેં હિત કહ્યું. અંતરમાં સુખ છે.

---

૧. એક ભોગી થવાનો બોધ કરે છે.

૨, એક યોગી થવાનો બોધ કરે છે.

૩. એ બેમાંથી કોને સમ્મત કરીશું ?

૪. બન્ને શા માટે બોધ કરે છે ?

૫. બન્ને કોને બોધ કરે છે ?

૬. કોના પ્રેરવાથી કરે છે ?

૭. કોઇને કોઇનો અને કોઇને કોઇનો બોધ કાં લાગે છે ?

૮. એનાં કારણો શું છે ?

૯ તેનો સાક્ષી કોણ છે ?
૧૦, તમે શું વાંચ્છો છો ?
૧૧. તે ક્યાંથી મળશે ? વા શામાં છે ?
૧૨. તે કોણ મેળવશે ?
૧૩. ક્યાં થઇને લાવશો ?
૧૪. લાવવાનું કોણ શીખવશે.
૧૫. વા શીખ્યા છૈએ ?
૧૬. શીખ્યા છો તો ક્યાંથી શીખ્યા છો ?
૧૭. જીવન શું છે ?
૧૮. જીવ શું છે ?
૧૯. તમે શું છો ?
૨૦. તમારી ઇચ્છાપૂર્વક કાં નથી થતું ?
૨૧. તે કેમ કરી શકશો ?
૨૨. બાધતા પ્રિય છે કે નિર્બાધતા પ્રિય છે ?
૨૩. તે ક્યાં ક્યાં કેમ કેમ છે ?
૨૪. એનો નિર્ણય કરો.

અંતરમાં સુખ છે. બહારમાં નથી. સત્ય કહું છું.

काव्य.

નીરખીને નવ યૌવના, લેશ ન વિષય નીદાન;
ગણે કાષ્ટની પૂતળી, તે ભગવાન સમાન.

વિદ્યુત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ.
આયુષ્ય તે તો જળના તરંગ;
પુરંધરી ચાપ અનંગ રંગ,
શું રાચીએ જ્યાં ક્ષણનો પ્રસંગ.

ઉપજે મોહ વિકલ્પથી, સમસ્ત આ સંસાર;
અંતર મુખ અવલોકતાં, વીલય થતાં નહી વાર.

સકળ જગત તે એઠવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;
તે કહીએ જ્ઞાની દશા, બાકી વાચા જ્ઞાન.

મંત્ર તંત્ર ઔષધ નહી, જેથી પાપ પળાય;
વીતરાગ વાણી વીના, અવર ન કોઈ ઉપાય.

વચનામ્રત વીતરાગનાં, પર્મશાન્ત રસ મુળ;
ઔષધ તે ભવ રેગનાં, કાયરને પ્રતીકુળ.

જ્ઞાની કે અજ્ઞાનીજન, સુખ દુઃખ રહીત ન કોય;
જ્ઞાની વેદે ધૈર્યથી, અજ્ઞાની વેદે રોય.

કાયાની વીસારી માયા, સ્વરૂપે સમાયા એવા;
નીગ્રંથનો પંથ ભવ, અંતનો ઉપાય છે;

નથી ધર્યાં દેહ વીષય વધારવા,
નથી ધર્યાં દેહ પરીગ્રહ ધારવા.

ॐ सत्.

દોહરા.

હે પ્રભુ? હે પ્રભુ? શું કહું, દીનાનાથ દયાળ;
હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કરૂણાળ. ૧
શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી સર્વ તુજ રૂપ;
નથીં લઘુતા કે દીનતા, શું કહું પરમ સ્વરૂપ ૨

નથી આજ્ઞા ગુરૂદેવની, અચળ કરી ઉરમાંહિ;
આપ તણો વિશ્વાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાંહિ. ૩

જોગ નથી સતસંગનો, નથી સત્ શેવા જોગ;
કેવળ અર્પણતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ. ૪

'હું પામર શું કરી શકું,' એવો નથી વિવેક;
ચરણ શરણ ધીરજ નથી, મરણ સુધીની છેક. ૫

અચિંત્ય તુજ માહાત્મ્યનો, નથી પ્રફુલિત ભાવ;
અંશ ન એકે સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ; ૬

અચળ રૂપ આશક્તિ નહિ, નહિ વિરહનો તાપ;
કથા અલભ્ય તુજ પ્રેમની, નહિ તેનો પરિતાપ. ૭

ભક્તિ માર્ગ પ્રવેશ નહિ, નહિ ભજન દ્રઢ ભાન;
સમજ નહિ નિજ ધર્મની, નહિ શુભ દેશે સ્થાન ૮

કાળ દોષ કળિથી થયો, નહિ મર્યાદા ધર્મ;
તોએ નહિ વ્યાકુળતા, જુઓ પ્રભુ મુજ કર્મ. ૯

શેવાને પ્રતિકુળ જે, તે બંધન નથી ત્યાગ;
દેહેંદ્રિય માને નહિ, કરે બ્રાહ્ય પર રાગ. ૧૦

તુજ વિયોગ સ્ફુરતો નથી, વચન નયન યમનાંહિ;
નહિ ઉદાસ અન ભક્તથી, તેમ ગૃહાદિક માંહી. ૧૧

અહંભાવથી રહિત નહિ, સ્વધર્મ સંચય નાંહિ;
નથી નિવૃત્તિ નિર્મળપણે, અન્ય ધર્મની કાંઇ. ૧૨
એમ અનંત પ્રકારથી, સાધન રહિત હુંય;
નહીં એક સદ્ગુણ પણ, મુખ બતાવું શુંય ? ૧૩
કેવળ કરૂણા-મૂર્ત્તિછો, દીનબંધું દીનનાથ;
પાપી પરમ અનાથછું, ગ્રહો પ્રભુજી હાથ. ૧૪
અનંત કાળથી આથડયો, વિના ભાન ભગવાન;
સેવ્યા નહિ ગુરૂ સંતને, મુકયું નહિ અભિમાન. ૧૫
સંત ચરણ આશ્રય વિના, સાધન કર્યા અનેક;
પાર ન તેથી પામિયો, ઉગ્યો ન અંશ વિવેક. ૧૬
સહુ સાધન બંધન થયાં, રહ્યો ન કોઇ ઉપાય;
સત્ સાધન સમજ્યો નહિ, ત્યાં બંધન શું જાય ? ૧૭
પ્રભુ,પ્રભુ લય લાગી નહિ, પડયો ન સદ્ગુરૂપાય;
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો, તરિયે કોણ ઉપાય ? ૧૮
અધમાધમ અધિકો પતિત, સકળ જગત્માં હુંય;
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય? ૧૯
પડી પડી તુજ પદ પંકજે, ફરિ ફરિ માગું એહ;
સદ્ગુરૂ સંત, સ્વરૂપ તુજ, એ દ્રઢતા કરિ દેજ. ૨૦
ભાદરવા સુદ ૮-૧૯૪૭

શ્રી સદ્‌ગુરૂ ચરણાય નમઃ

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
કરી વૃતિ અખંડ સન્મુખ,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
નો'ય પૂજાદિની જો કામના રે,
નો'ય વ્હાલું અંતર ભવદુઃખ. મૂળ૦
કરી જો જો વચનની તુલના રે,
જો જો શોધીને જિન સિદ્ધાંત. મૂળ૦
માત્ર કહેવું પરમાર્થ હેતુથી રે,
કોઈ પામે મુમુક્ષુ વાત. મૂળ૦
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે,
એક પણે અને અવિરૂદ્ધ. મૂળ૦
જિન મારગ તે પરમાર્થથી રે,
એમ કહ્યું સિદ્ધાંતે બુદ્ધ. મૂળ૦
લિંગ અને ભેદો જે વૃતના રે,
દ્રવ્ય દેશ કાળાદિ ભેદ. મૂળ૦
પણ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે,
તેતો ત્રણે કાળે અભેદ. મૂળ૦

હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે,
સંક્ષેપે સુણો પરમાર્થ. મૂળ૦
તેને જોતાં વિચારિ વિશેષથી રે,
સમજાશે ઉત્તમ આત્માર્થ. મૂળ૦

છે દેહાદિથી ભિન્ન આત્મા રે,
ઉપયોગી સદા અવિનાશ. મૂળ૦

એમ જાણે સદ્ગુરૂ ઉપદેશથી રે,
કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ ખાસ. મૂળ૦
જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું રે,
તેની વર્તી છે શુદ્ધ પ્રતીત. મૂળ૦

કહ્યું ભગવંતે દર્શન તેહને રે,
જેનું બીજું નામ સમકીત. મૂળ૦
જેમ આવી પ્રતીતિ જીવની રે,
જાણ્યો સર્વેથી ભિન્ન અસંગ. મૂળ૦
તેવો સ્થિર સ્વભાવ તે ઉપજે રે,
નામ ચારિત્ર તે અણુલિંગ. મૂળ૦
તે ત્રણે અભેદ પરિણામથી રે,
જ્યારે વર્ત્તે તે આત્મરૂપ. મૂળ૦

તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે,
કિંવા પામ્યો તે નિજ સ્વરૂપ. મૂળ૦

એવા મૂળ જ્ઞાનાદિ પામવા રે,
અને જવા અનાદિ બંધ. મૂળ૦

ઉપદેશ સદ્ગુરુનો પામવા રે,
ટાળી સ્વછંદને પ્રતિબંધ. મૂળ૦

એમ દેવ જિનંદે ભાખિયું રે,
મોક્ષ મારગનું શુદ્ધ સ્વરૂપ. મૂળ૦

ભવ્ય જનોના હિતને કારણે રે,
સંક્ષેપે કહ્યું સ્વરૂપ. મૂળ૦

आत्मसिद्धीशास्त्र.

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુ:ખ અનંત;
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રીસદ્‌ગુરૂ ભગવંત.
વર્ત્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ;
વિચારવા આત્માર્થીને, ભાખ્યો અત્ર અગોપ્ય.
કોઇ ક્રિયાજડ થઇ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઇ;
માને મારગ મોક્ષનો, કરૂણા ઉપજે જોઇ.
બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતાં, અંતર્ભેદ ન કાંઇ;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ.
બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણીમાંહિ;
વર્ત્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ.
વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન;
તેમજ આતમજ્ઞાનની. પ્રાપ્તિતણાં નિદાન.
ત્યાગ, વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભુલે નિજભાન.
જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ;

ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ.
સેવે સદ્‌ગુરૂચરણને, ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ.
આત્મજ્ઞાન, સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ;
અપૂર્વવાણી, પરમશ્રુત, સદ્‌ગુરૂલક્ષણ યોગ.
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂ સમ નહીં, પરોક્ષજીન ઉપકાર;
એવો લક્ષ થયા વિના, ઉગે ન આત્મવિચાર.
સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશવણ, સમજાય ન જીનરૂપ;
સમજ્યાવણ ઉપકાર શો ? સમજ્યે જીનસ્વરૂપ;
આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર;
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂયોગ નહીં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર.
અથવા સદ્‌ગુરૂએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ;
તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ.
રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ.
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂયોગથી, સ્વછંદ તે રોકાય;
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાયે બમણો થાય.
સ્વછંદ, મત આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરૂલક્ષ,
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ.

માનાદિક શત્રુ મહા, નિજછંદે ન મરાય;
જાતાં સદ્ગુરૂશરણમાં, અલ્પ પ્રયાસે જાય.
જે સદ્ગુરૂ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન;
ગુરૂ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન.
એવો માર્ગ વિનયતણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ;
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઇ સુભાગ્ય.
અસદ્ગુરૂએ વિનયનો, લાભ લહે જો કાંઇ;
મહામોહિનિય કર્મથી. બુડે ભવજળ માંહે.
હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર;
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર.
હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમ લક્ષ.
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ.

મતાર્થીલક્ષણો

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં, તે માને ગુરૂ સત્ય;
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરૂમાંજ મમત્વ.
જે જિનદેહપ્રમાણ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;
વર્ણન સમજે જિનનું, રોકિ રહે નિજબુદ્ધિ.

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂયોગમાં, વર્ત્તે દ્રષ્ટિ વિમુખ;
અસદ્‌ગુરૂને દ્રઢ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય.

દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
માને નિજમતવેષનો, આગ્રહ મુક્તિનિદાન.

લહ્યું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્યું વ્રત અભિમાન;
ગ્રહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન.

અથવા નિશ્ચયનય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય.

જ્ઞાનદશા પામ્યો નહીં, સાધનદશા ન કાંઇ;
પામે તેનો સંગ જે, તે બુડે ભવમાંહિ.

એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજમાનાદિ કાજ;
પામે નહીં પરમાર્થને, અન અધિકારીમાંજ.

નહીં કષાય ઉપશાંતતા, નહીં અંતર વૈરાગ્ય;
સરળપણુ ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય.

લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ;
હવે કહું આત્માર્થીનાં, આત્મ-અર્થ સુખસાજ.

આત્માર્થીલક્ષણો.

આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરૂ હોય;
બાકી કુળગુરૂકલ્પના, આત્માર્થી નહીં જોય.
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર;
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્ત્તે આજ્ઞાધાર.
એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમાર્થનો પંથ;
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત.
એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્‌ગુરૂ યોગ;
કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહીં મનરોગ.
કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ, પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થ નિવાસ.
દશા ન એવી જ્યાંસુધી, જીવ લહે નહીં જોગ;
મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતર રોગ.
આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્‌ગુરૂબોધ સુહાય;
તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય.
જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજજ્ઞાન;
જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઇ, પામે પદ નિર્વાણ.
ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય;
ગુરૂશિષ્ય સંવાદથી, ભાખું ષટ્‌પદ આંહિ.

ષટ્પદ નામ કથન.

'આત્મા છે.' 'તે નિત્ય છે,' છે કર્ત્તા નિજકર્મ;
'છે ભોક્તા,' વળી 'મોક્ષ છે,' મોક્ષ ઉપાય 'સુધર્મ.'
ષટ્સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્દર્શન પણ તેહ;
સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યાં જ્ઞાનીએ એહ.

શંકા-શિષ્ય ઉવાચ.

શિષ્ય પ્રથમ સ્થાનકની શંકા કરે છે:-

નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;
બીજો પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ.
અથવા દેહજ આતમા, અથવા ઇંદ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જૂદો માનવો, નહીં જૂદું એંધાણ.
વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહીં કેમ?
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ.
માટે છે નહીં આતમા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર શંકાતણો, સમજાવો સદુપાય.

સમાધાન-સદ્ગુરુ ઉવાચ.

'આત્મા છે' એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે:-

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;

પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન.
ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન.
જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ;
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ.
છે ઇંદ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન;
પાંચ ઇંદ્રિના વિષયનું, પણ આત્માને ભાન.
દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇંદ્રિ પ્રાણ;
આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્ત જાણ.
સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય;
પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એંધાણે સદાય.
ઘટ પટ આદિ જાણ તું, તેથી તેને માન;
જાણનાર તે માન નહીં, કહિયે કેવું જ્ઞાન?
પરમ બુદ્ધિ કૃષ દેહમાં, સ્થુળ દેહ મતિ અલ્પ;
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ.
જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ;
એકપણું પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ.
આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ.

શંકા-શિષ્ય ઉવાચ.

આત્મા નિત્ય નથી, એમ શિષ્ય કહેછે:-

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર;
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કર્યે વિચાર.
બીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહીં અવિનાશ:

દેહયોગથી ઉપજે, દેહવિયોગે નાશ.
અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે. ક્ષણે ક્ષણે પલટાય:
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય.

સમાધાન-સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

'આત્મા નિત્ય છે,' એમ સમાધાન કરે છે;-

દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ, રૂપી, દ્રશ્ય;
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લય, કોના અનુભવ વશ્ય;
જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન;
તે તેથી જૂદા વિના, થાય ન કેમેં ભાન.
જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવદૃશ્ય;
ઉપજે નહીં સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ.
જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ થાય;
એવો અનુભવ કોઇને, ક્યારે કદી ન થાય.

કોઇ સંયોગોથી નહીં, જેની ઉત્પત્તિ થાય;
નાશ ન તેનો કોઇમાં, તેથી 'નિત્ય' સદાય.
ક્રોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય,
પૂર્વજન્મસંસ્કાર તે, જીવનીત્યતા ત્યાંય.
આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય;
બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય.
અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર;
વદનારો તે ક્ષણિક નહીં, કર અનુભવ નિર્ધાર.
ક્યારે કોઇ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,
ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં ભળે તપાશ.

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

આત્મા કર્મનો કર્ત્તા નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:

કર્ત્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મજ કર્ત્તા કર્મ;
અથવા સહજ સ્વભાવ, કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ.
આત્મા સદા અસંગને, કરે પ્રકૃતિ બંધ;
અથવા ઇશ્વર પ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ.
માટે મોક્ષ-ઉપાયનો, કોઇ ન હેતુ જણાય;
કર્મતણું કર્ત્તાપણું, કાં નહીં, કાં નહીં જાય ?

સમાધાન—સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

કર્મનું કર્ત્તાપણુ આત્માને જે પ્રકારે છે,
તે પ્રકારે સમાધાન સદ્ગુરૂ કરેછે:—

હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ ?
જડસ્વભાવ નહીં પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ.
જો ચેતન કરતું નથી, થતાં નથી તો કર્મ;
તેથી સહજ સ્વભાવ નહીં, તેમજ નહીં જીવધર્મ.
કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ.
કર્ત્તા ઇશ્વર કો નહીં, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ.
ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્ત્તા આપસ્વભાવ;
વર્તે નહીં નિજભાનમાં, કર્ત્તા કર્મ પ્રભાવ.

શંકા શિષ્ય ઉવાચ.

તે કર્મનું ભોક્તાપણુ જીવને નહીં હોય,
એમ શિષ્ય કહે છે.

જીવ કર્મકર્ત્તા કહો, પણ ભોક્તા નહીં સોય;
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળપરિણામી હોય !

ફળદાતા ઈશ્વર ગણ્યે, ભોક્તાપણું સધાય;
એમ કહે ઈશ્વરતણું, ઈશ્વરપણુંજ જાય.
ઈશ્વર સિદ્ધ થયાવિના, જગત્નિયમ નહીં હોય;
પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહીં કોય.

સમાધાન—સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

જીવને પોતાના કરેલાં કર્મનું ભોક્તાપણું છે, એમ સદ્ગુરૂ સમાધાન કરે છે:—

ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ;
જીવવીર્યની સ્ફુરણા, ગ્રહણ કરે જડધૂપ.
ઝેર, સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય;
એમ શુભાશુભ કર્મનું, ભોક્તાપણું જણાય.
એક રાંક ને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ;
કારણવિના ન કાર્ય તે, એજ શુભાશુભવેદ્ય.
ફળદાતા ઈશ્વરતણી, એમાં નથી જરૂર;
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દુર.
તે તે ભોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ;
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ.

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહે છેઃ—

કર્ત્તા, ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહીં મોક્ષ;
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્ત્તમાન છે દોષ.
શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિમાંય;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મરહિત ન કયાંય.

સમાધાન—સદ્‌ગુરૂ ઉવાચ.

તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઇ શકે છે, એમ સમાધાન કરે છે.

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ.
વિત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ઉપજે મોક્ષસ્વભાવ.
દેહાદિ સંયોગનો, આત્યંતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વતપદે, નિજ અનંત સુખભોગ.

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહીં અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાથી છેદ્યાં જાય ?
અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો ? બને ન એહ વિવેક.
કઇ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમાં મોક્ષ;
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ.
તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ-ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકારજ થાય ?
પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ—ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્‌ભાગ્ય.

સમાધાન-સદ્‌ગુરૂ ઉવાચ.

મોક્ષનો ઉપાય છે એમ સમાધાન કરે છે

પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત.
કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ.

જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપંથ ભવઅંત.
રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તેજ મોક્ષનો પંથ.
આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસરહિત;
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત,
કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ;
તેમાં મુખ્યે મોહિનિય, હણાય તે કહું પાઠ.
કર્મ મોહિનિય ભેદ બે, દર્શન, ચારિત્ર નામ;
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ.

કર્મબંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ;
પ્રતક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો સંદેહ?
છોડી મત દર્શનતણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ;
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ.

ષટ્પદના ષટ્પ્રશ્ન તેં, પૂછ્યા કરી વિચાર;
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિરધાર;
જાતિ વેષનો ભેદ નહીં, કહ્યો માર્ગ જો હોય;
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન કોય.

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ.

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરૂ બોધ;
તો પામે સમકિતને, વર્ત્તે અંતરશોધ.

મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્ત્તે સદ્ગુરૂલક્ષ;
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમાં ભેદ ન પક્ષ.

વર્ત્તે નિજસ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;
વૃત્તિ લહે નિજભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત.

વર્ધમાન સમકિત થઇ, ટાળે મિથ્યાભાસ;
ઉદય થાય ચરિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ.

કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ.
કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત થતાં સમાય;
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય.
છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહીં કર્ત્તા તું કર્મ;
નહીં ભોક્તા તું તેહનો, એજ ધર્મનો મર્મ.
એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ.

શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ;
બીજું કહિયે કેટલું ? કર વિચાર તો પામ.
નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર સમાય;
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજસમાધિમાંય.

શિષ્ય બોધબીજપ્રાપ્તિ કથન.

સદ્‌ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન,
નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન.
ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતના રૂપ;
અજર, અમર, અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ.
કર્ત્તા, ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્ત્તે જ્યાંય;
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્ત્તા ત્યાંય.
અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
કર્ત્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ.
મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ
અહો ! અહો ! શ્રી સદ્‌ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર.
શું પ્રભુચરણ કને ધરૂં? આત્માથી સૌ હીન;

તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્ત્તું ચરણાધીન.
આ દેહાદિ આજથી, વર્ત્તો પ્રભુઆધીન;
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન.
ષટ સ્થાનક સમજાવીને, ભીન્ન બતાવ્યો આપ;
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ.

ઉપસંહાર.

દર્શન ષટે શમાય છે, આ ષટ સ્થાનક માંહિ;
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઈ.
આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્ગુરૂ વૈદ્ય સુજાણ;
ગુરૂઆજ્ઞાસમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.
જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરૂષાર્થ;
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઇ, છેદો નહીં આત્માર્થ.
નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવાં નોય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય.
નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ;
એકાંતે વ્યવહાર નહીં, બન્ને સાથ રહેલ.
ગચ્છ મતની જે કલ્પના, તે નહીં સદ્વ્યવહાર;
ભાન નહીં નિજરૂપનું, તે નિશ્ચય નહીં સાર.

આગળ જ્ઞાની થઇ ગયા, વર્તમાનમાં હોય;
થાશે કાળ ભવિષ્યમાં, માર્ગભેદ નહીં કોય;
સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય;
સદ્‌ગુરૂઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણ માંય.
ઉપાદાનનું નામ લઇ, એ જે તજે નિમિત્ત;
પામે નહીં સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાંતિમાં સ્થિત.
મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અંતર છૂટયો ન મોહ;
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ.
દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય.
મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી કહિયે ભ્રાંત.
સકળ જગત તે એઠવત્, અથવા સ્વપ્નસમાન;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચાજ્ઞાન.
સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહીં સંદેહ.
દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત.
સં. ૧૯૫૨ ના આશ્વિન વદ ૧, ગુરૂવારે, નડિયાદ

આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્રકાર ગુણસ્થાનક ક્રમ.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?
ક્યારે થઇશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો?
સર્વ સંબંધનું બંધન તિક્ષ્ણ છેદીને,
વિચરશું કવ મહત્પુરૂષને પંથ જો? અપૂર્વ૦

સર્વ ભાવથી ઔદાસીનવૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સંયમહેતુ હોય જો;
અન્ય કારણે અન્ય કશું કલ્પે નહીં,
દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો. અપૂર્વ૦

દર્શનમોહ વ્યતીત થઇ ઉપજ્યો બોધ જે,
દેહ ભિન્ન કેવલ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે,
વર્ત્તે એવું શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન જો. અપૂર્વ૦

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્ત્તે દેહપર્યંત જો;
ઘોર પરિષહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો. અપૂર્વ૦

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્ત્તના,

સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં,
અંતે થાયે નિજસ્વરૂપમાં લીન જો. અપૂર્વ૦

પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ પ્રતિબંધવણ,
વિચરવું ઉદયાધીન પણ વીત લોભ જો. અપૂર્વ૦

ક્રોધપ્રત્યે તો વર્ત્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
માનપ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો;
માયાપ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભપ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો. અપૂર્વ૦

બહુ ઉપસર્ગકર્ત્તાપ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વંદે ચક્રિ તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો. અપુર્વ૦

નગ્નભાવ, મુંડભાવ સહઅસ્નાનતા,
અદંતધાવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ, કે અંગે શ્રૃંગાર નહીં,

દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગ્રંથ સિદ્ધ જો. અપૂર્વ૦
શત્રુ મિત્રપ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તેજ સ્વભાવ જો;
જીવિત, કે મરણે નહીં ન્યુનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો. અપૂર્વ૦

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો. અપૂર્વ૦

ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્નભાવ જો;
રજકણ, કે રિદ્ધિ વૈમાનિકદેવની,
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦
એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો,
આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦
મોહસ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,

સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહગુણસ્થાન જો;
અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઇ,
પ્રગટાવું નિજ કેવલ જ્ઞાન નિધાન જો. અપૂર્વ૦

ચાર કર્મ ઘનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવના બીજતણો આત્યંતિક નાશ જો;
સર્વભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો. અપૂર્વ૦
વેદનીઆદિ ચાર કર્મ વર્તે જહાં,
બળી સીંદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાયુષ્ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
આયુષ્ પૂર્ણે મટિયે દૈહિકપાત્ર જો. અપૂર્વ૦

મન વચન કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહાં સકળ પુદ્ગલ સંબંધ જો;
એવું અયોગિગુણસ્થાનક ત્યાં વર્તતું,
મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબંધ જો. અપૂર્વ૦
એક પરમાણુમાત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણકલંકરહિત અડોલ સ્વરૂપ જો;
શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્ત્તિ અનન્યમય,

અગુરૂ લઘુ અમૂર્ત સહજપદરૂપ જો. અપૂર્વ૦
પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઉર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો;
સાદિ અનંત અનંત સમાધિસુખમાં,
અનંત દર્શન, જ્ઞાન, અનંત સહિત જો. અપૂર્વ૦
જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન જો;
તેહ સ્વરૂપને અન્યવાણી તે શું કહે?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો. અપૂર્વ૦
એહ પરમપદપ્રાપ્તિનું કર્યું ધ્યાન મેં,
ગજા વગર ને હાલ મનોરથરૂપ જો;
તોપણ નિશ્ચય રાજચંદ્ર મનને રહ્યો,
પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશું તેજ સ્વરૂપ જો. અપૂર્વ૦

ક્ષમાપના.

હે ભગવાન્? હું બહુ ભુલી ગયો, મેં તમારાં અમૂલ્ય વચનોને લક્ષમાં લીધાં નહીં. તમારાં કહેલાં અનુપમ તત્વનો મેં વિચાર કર્યો નહીં. તમારા પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ શીળને સેવ્યું નહીં, તમારાં કહેલાં દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મેં ઓળખ્યાં નહીં. હે ભગવાન્? હું ભૂલ્યો, આથડયો, રઝળ્યો, અને અનંત સંસારની વિટમ્બણામાં પડયો છું. હું પાપી છું. હું બહુ મદોન્મત્ત અને કર્મ રજથી કરીને મલીન છું. હે પરમાત્મા! તમારાં કહેલાં તત્ત્વો વિના મારો મોક્ષ નથી. હું નિરંતર પ્રપંચમાં પડયો છું. અજ્ઞાનથી અંધ થયો છું. મારામાં વિવેક શક્તિ નથી. અને હું મૂઢ છું. નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું. નિરાગી પરમાત્મા! હવે હું તમારૂં, તમારા ધર્મનું, અને તમારા સાધુનું શરણ ગ્રહું છું. મારા અપરાધ ક્ષય થઈ, હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થઉં, એ મારી અભિલાષા છે. આગળ કરેલાં પાપોનો હું હવે પશ્ચાત્તાપ કરૂં છું. જેમ જેમ

हुं सूक्ष्म विचारथी ऊंडा उतरूं छुं. तेम तेम तमारा तत्त्वना चमत्कारो मारा स्वरूपनो प्रकाश करे छे. तमे निरागी, निर्विकारी, सतचिदानंद स्वरूप, सहजानंदी, अनंतज्ञानी, अनंतदर्शी अने त्रैलोक्य प्रकाशक छो. हुं मात्र मारा हितने अर्थे तमारी साक्षीए क्षमा चाहुं छुं एक पळ पण तमारां कहेलां तत्त्वनी शंका न थाय, तमारा कहेला रस्तामां अहोरात्र हुं रहुं, एज मारी आकांक्षा अने वृत्ति थाओ हे सर्वज्ञ भगवान्? तमने हुं विशेष शुं कहुं तमाराथी कंइ अजाण्युं नथी. मात्र पश्चात्तापथी हुं कर्मजन्य पापनी क्षमा इच्छुं छुं ॐ शांतिः शांतिः शांतिः